

SABAHATTİN ALİ'NİN "DEĞİRMEN" ADLI ÖYKÜSÜNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM* THE SEMIOLOGICAL APPROACH TO SABAHATTİN ALİ'S TALE OF "DEĞİRMEN"

Zeynep CİN ŞEKER**

Öz

Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin Değirmen öyküsü göstergebilimsel metin çözümleme yöntemiyle incelenmeye çalışılacaktır. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi olarak Greimas'ın anlamlama göstergebilimi kuramı doğrultusunda geliştirdiği yöntem kullanılacaktır. İlk uygulamalarını yazınsal metinler üzerinde gerçekleştiren göstergebilim, metne ulaşma yöntemlerinden biridir. Yazınsal metinleri inceleyen göstergebilimin amacı metindeki anlam ve anlamlamayı ele almaktır. Bu bağlamda metni çözümlemek, metnin anlamına ulaşmak; onu oluşturan sözcüklere tek tek anlamlar yükleyerek değil metnin, bağlamı göz önüne alınarak, bir bütün hâlinde incelenmesiyle mümkün olacaktır. Göstergebilimin amacı anlamın ne olduğundan ziyade nasıl oluşturulduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru bir yol izleyen göstergebilimsel metin çözümleme yöntemi üç düzeyde oluşmaktadır: Söylemsel düzey, anlatsal düzey, mantıksal-anlamsal düzey. Söylemsel düzeyde, metindeki eyleyenlerin oyunculaşmasının, zamanın ve uzamın oluşturduğu söylem ortaya konur. Anlatsal-göstergesel yapılar metnin yüzeysel incelenmesinin diğer aşamasıdır. Anlatı metnini yüzeysel düzeyde betimlemeyi sağlayan en önemli araç eyleyenler şemasıdır. Eyleyen adı verilen bu birimler anlatıda sadece insan olarak değil soyut kavramlar olarak da karşımıza çıkabilirler. Mantıksal- anlamsal düzey göstergebilimsel çözümlemenin son ve anlamlandırmanın en küçük birimlerine inilmeye çalışılan aşamasıdır. Bu düzeyde temel karşıtlıkların ortaya konduğu göstergebilimsel dörtgen kullanılır. Söylem ve anlatı düzeyinde ortaya konan olgular mantıksal-anlamsal düzeyde birleşerek derin yapıyı oluştururlar. Soyut düşüncelerin yer aldığı bu düzeyde amaç okuyucunun bu soyut düşüncelere ulaşmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, metin çözümleme, Sabahattin Ali

Abstract

In this study, Sabahattin Ali's tale of "Değirmen" will be discussed by analysing text semiologically. As the semiological analysis method, the method that has been theorised by Greimas in accordance with signification semiological analysis will be used. The semiology, first practices of which were executed on written texts, is one of access to text methods. The goal of the semiology, which studies written texts, is to discuss meaning and signification. In this regard, analysing the text and comprehending the meaning of the text will be possible by taking its context into consideration and working through as a whole, but not by assigning a meaning to each word. The goal of the semiology is to find out how the meaning is constituted more than what is the meaning. Semiological text analysis method, which follows process of -from the superficial patterns to deep patterns-, consists of three levels: Discursive level, narrative level and logical-lexical (semantic de olabilir emin olamadım) level. On the discursive level, discourse built by time, extent and the fact doers become actors is put forward. Narrative and semiologic patterns are other phase of analysing text superficially. The most important means to describe narrative text on superficial level is 'schema of doers (actors da olabilir)'. We may encounter these units called "doers" in narration as not only humans but only abstract concepts. Logical-lexical level is the final phase of semiotic analysis on which minor units of signification are handled. On this level, semiotic square, on which basic contrasts are put forward, is used. Facts set forth on discourse and narration level constitute deep pattern by conjoining on logical-lexical level. On this level abstract thinking take place, the aim is to make readers to attain abstract thinking.

Keywords: Semiology, textual analysis, Sabahattin Ali.

1. GİRİŞ

Göstergebilimsel metin çözümleme yöntemini ortaya koymadan önce göstergebilimin büyük oranda temel aldığı yapısal dilbilime dikkat çekmekte fayda vardır. Çağdaş dilbilimin kurucusu olan Saussure'e göre dil, "Kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz abecesiyle, simgesel nitelikli kutsal törenlerle, incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin belirtkeleriyle, vb., karşılaştırılabilir. Yalnız dil, bu göstergelerin en önemlisidir." (Saussure, 2001, s. 34). Bu bağlamda göstergelerin her alanda olabileceğini ve dilin de göstergeleri çözümleme yolu ile anlaşılabilirliğini söyleyebiliriz.

Dil göstergesinin, anlama ulaşmamızı sağlayan göstergeler içerisindeki yerine ve önemine dikkat çeken Saussure göstergesi, "Zihinsel bir işlem birimi olarak görmüş, dış dünya ile olan bağlantısı üzerinde durmamış, bu bağlantıları araştırmanın başka bilim dallarının işi olduğunu söylemiştir. Ancak, göstergenin (sözcüğün) mutlak, değişmez bir dış dünyanın izdüşümünü yansıttığı yolunda bir görüş de belirtmemiştir." (Erkman Akerson, 2005, s. 60, 61). Saussure'ün göstergesi anlayışı, göstergenin kendisi dışındaki değişkenlerle açıklanmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

* Bu makale, 12-14.05.2017 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'nde sunulan sözlü bildiri nin geliştirilm ve gözden geçirilmiş hâlidir.

** Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, KKEF, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD, el-mek: zeynep.seker@atauni.edu.tr

Saussure'ün dil göstergesine yaklaşımı, dilin artzamanlı bir anlayışla değil eşzamanlı olarak ele alınması gerektiği yönündedir. Dil, kendisi için kendi sınırları içerisinde değerlendirilmelidir. Dizgeleştirilmiş yapılardan oluşan dil, bir sistemdir. Bu sistemin anlaşılması için dil birimlerinin tek tek varlıkları ve anlamları önemli değildir. Dil birimlerinin anlamı, kendisini oluşturan birimlerin ayrırcı özelliğiyle ve diğer dil birimleri ile kurdukları ilişkiyle ortaya çıkar.

Göstergebilimsel yöntem, yapısal dilbilimin bu özelliklerinden yola çıkarak metne yaklaşır. Göstergebilim, göstergelerin bağlamdan kopuk anlamlarıyla ilgilenmez. Onun ilgi alanı göstergelerin bir araya gelerek oluşturduğu anlamlar ve bu anlamların eklemelişisi yani anlamlamanın ortaya çıkarılmasıdır. Aynı zamanda göstergebilim metni kendisi dışındaki değişkenlerle açıklamaya çalışmaz. Metnin yazarı, yazıldığı dönem ve özellikleri göstergebilimsel çözümlemenin alanına girmez. Metin de dil gibi kendi sınırları içerisinde incelenmeli ve metnin sözdizimsel yapısı ortaya çıkarılmalıdır.

İlk uygulamalarını yazınsal metinler üzerinde gerçekleştiren göstergebilim, metnin anlamlarına ulaşma yöntemlerinden biridir. Yazınsal metinleri inceleyen göstergebilimin amacı metindeki anlamın nasıl oluşturulduğunu ve anlam katmanlarının nasıl birleştirildiğini ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda metni çözümlmek, metnin anlamına ulaşmak, onu oluşturan sözcüklere tek tek anlamlar yükleyerek değil metnin bağlamı göz önüne alınarak, bir bütün hâlinde incelenmesiyle mümkün olacaktır. "Göstergebilim sözgelimi bir yazınsal metinde anlamın düzenlenişleriyle, eklemelişisiyle, dolayısıyla üretilmesiyle ilgilenir, bu anlamın, salt anlatım düzlemindeki dilbilgisel ve biçimsel düzeniyle değil." (Rifat, 2011, s. 29).

Göstergebilimin bağımsız ve kendi kendine yeten bir bilim dalı hâline gelmesinde Greimas'ın katkısı büyüktür. Vardar (2007, s. 107), Greimas'ın göstergebilimi hem dünyanın insan, hem de insanın insan için taşıdığı anlamı araştıran dal olarak yorumladığını ifade etmektedir.

"Greimas, bir söylemin temelden yüzeye doğru gelen üç ana katmanda gerçekleştiğini, anlamın söylemin değişik öğelerinin eklemelişisiyle, derin yapılardan başlayarak yüzey yapılarla birleşerek oluştuğunu söyler" (Kıran ve Kıran, 2011, s. 183). Yüzey yapıdan derin yapıya doğru bir yol izleyen göstergebilimsel çözümleme yöntemi üç düzeyden oluşmaktadır: Söylemsel düzey, anlatsal düzey, mantıksal-anlamsal düzey.

Çözümlemede kullanılan bu üç düzey ve bu düzeylerde incelenmesi gerekenler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Bertnard, 2000'den aktaran Uzdu Yıldız, 2011, s. 13):

Söylemsel yapılar	Betisel yerdeşlik (uzam, zaman, eyleyen) İzleksel yerdeşlik
Anlatsal-göstergesel yapılar	Anlatı şeması (eyletim – sözleşme-, edinç, edim –eylem-, yaptırım) Eyleysel sözdizim (özne, nesne, gönderen, karşı özne, anlatı izlencesi, anlatsal süreç) Kipsel yapılar (/istemek/, /zorunda olmak/, /bilmek/, /muktedir olmak/, yapmak ya da olmak: bu kipliklerin olumsuzlukları)
Derin yapılar	Temel anlam ve sözdizim (göstergebilimsel dörtgen: anlamılamanın temel yapısı)

Göstergebilim, metnin yüzeyinde görünen anlamları betimleyerek derin düzeye ulaşmayı hedefler. "Söylemsel yapılar metnin yüzeyel düzey incelemesinin bir aşamasıdır. Söylem düzeyinde, anlatı düzeyindeki eyleyenlerin nasıl oyuncu hâline geldikleri gözlemlenir" (Uçan, 2008, s. 199). Anlatsal-göstergesel yapılar da metnin yüzeyel incelenmesinin bir diğer aşamasıdır. Anlatı metnini yüzeyel düzeyde betimlemeyi sağlayan en önemli araç eyleyenler şemasıdır.

Mantıksal- anlamsal düzey göstergebilimsel çözümlemenin son ve anlamlamanın en küçük birimlerine inilmeye çalışılan aşamasıdır. Göstergebilimsel çözümleme düzeyleri birbirinden bağımsız değildir. Söylem ve anlatı düzeyinde ortaya konan olgular mantıksal-anlamsal düzeyde birleşerek derin yapıyı oluştururlar. Soyut düşüncelerin yer aldığı bu düzeyde amaç okuyucunun bu soyut düşüncelere ulaşmasını sağlamaktır.

Daha derin anlamları ortaya çıkarmaya çalışan bu üçüncü düzey, "dünyadaki temel karşıtlıklar üstüne kurulur. Her metin, hatta bir metnin içindeki her kesit, bazı temel karşıtlıklar üzerine kurulur ve bu temel karşıtlıkların değişimini ve dönüşümünü ele alır. Bu karşıtlık şemasını Greimas bir dörtgen olarak düşünür ve buna göstergebilimsel dörtgen der" (Erkman Akerson, 2005, s. 147). Göstergebilimsel dörtgen, tüm kavramsal karşıtlıkları zorunlu kılan ilişkilerin görsel bir biçimde yeniden sunumudur.

2. BULGULAR

2.1. Anlatının Genel Düzenleniş

Değirmen öyküsünün yüzeysel düzeyinde, genç bir Çingene delikanlısı Atmaca ile konakladıkları köydeki değirmencinin kızı arasındaki aşk görünür. Öyküde Atmaca yakışıklı, gururlu ve yetenekli bir gençtir. Atmaca, sadece kendi çevresinin değil köyde, kasabada herkesin beğenisini toplayacak kadar iyi klarnet çalmaktadır. Kendisine âşık olan hiç kimseyi kabul etmemiş hatta aralarındaki kültür farkını gözetmemelerine rağmen aşklarına karşılık vermez. Çingene topluluğu kış mevsimi bitip bahar ayı gelince yeni bir yere göç eder ve bir köye yerleşir. Atmaca, bu yeni yerde değirmencinin bir kolu olmayan sakat kızına âşık olur. Kız da Atmaca'ya âşıktır ancak kendisinin eksik olduğunu ve bu eksikliği sürekli hissedeceğini söyleyerek bu aşkı unutmak ister. Aşkı unutamayan ve aşkın beden değil kalp işi olduğunu anlatmaya çalışan Atmaca, başarılı olamaz ve değirmencinin kızı tarafından reddedilir. Atmaca, çeribaşına, bir akşam değirmende klarnet çalacağını söyler. O akşam, köylüler ve Çingeneler değirmende toplanırlar. Herkesi derinden etkileyecek bir biçimde klarnet çalan Atmaca, bir an klarnetini bırakır, değirmenin karanlık yerlerine doğru yürür ve kolunu değirmenin çarkları arasına bırakır. Artık o da sevdiği kız gibi eksiktir. Atmaca, aşkın kalple olmadığını ve biçimsel olarak eşit olmadıklarını söyleyen değirmencinin kızı için kolunu feda etmiş ve gerçek aşkı sevdiği insanla kendini biçimsel olarak eşitlemek olarak görmüştür. Öykünün genel sözdizimsel yapısını şöyle gösterebiliriz:

Atmaca: Ö Değirmencinin kızı: N

Başlangıç durumu: Ö V N

Bitiş durumu: Ö V N

Anlatının başında Ö ile değer nesnesi arasında bir ayrışım durumu söz konusudur. Ö, N'yi tanıyamıyordu ve onu tanımadan önce de kimsenin aşkına karşılık vermemiştir. Ö, bir dönüşüm geçirerek N'ye âşık olur. Anlatının sonunda Ö ile N arasında yine ayrışım durumu vardır. Aslında özne de değer nesnesinin öznesi konumundadır ancak bir araya gelemezler.

2.1.1. Kesitler

Göstergebilimsel çözümlemenin ilk adımı anlatıyı kesitlerine ayırmaktır. Kesitlere ayırma işleminin amacı anlatının içerisindeki belli sahneleri ortaya çıkarmaktır. Kesitlere ayırma işleminin belirli ölçütleri vardır. Zaman, uzam, kişi gibi unsurların değişimi veya dönüşümü metnin kavşak noktalarıdır. Kesitleme işlemi de bu dönüşümler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Birinci kesitin özeti: Öykünün anlatıcısı Çeribaşı, sözlü kültür özelliklerini de barındıran bir girişle başlar öyküyü anlatmaya. Bu ilk kesit, öykünün başlığı ve en işlevsel uzamı olan değirmenin betimlenmesi ve öykünün dönüşümlerini gerçekleştirecek Atmaca'nın da içinde bulunduğu Çingene topluluğunun bir köyde konaklamasının anlatılmasından oluşmaktadır.

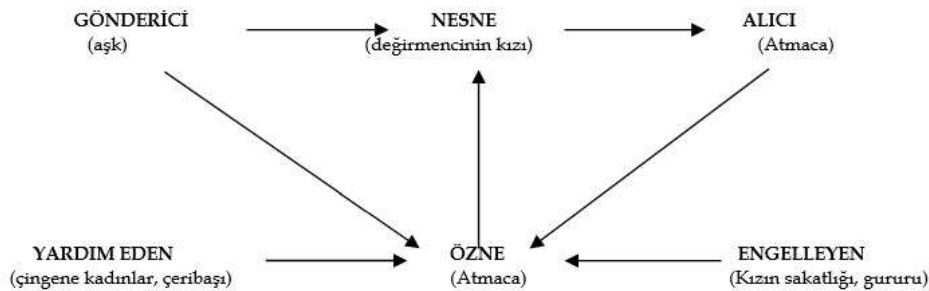
İkinci kesitin özeti: İkinci kesit Atmaca'nın, kendisine âşık olan güzel, mevki sahibi kızları gözetimin görmezken değirmencinin kızına tutulmasıyla başlar. Atmaca, değirmencinin kızına açılır ancak bedensel olarak eşit olmamaları değirmencinin kızının Atmaca'ya olumsuz cevap vermesine neden olur. Bu kesitte Atmaca dersini Çeribaşına açar.

Üçüncü kesitin özeti: Bu kesit bütün olayların çözümlendiği ve en son dönüşümün yaşandığı kesittir. Atmaca'nın aşkına karşılık bulamaması gündün güne onu eritir. En son çare olarak Atmaca, kendisini değirmencinin kızı ile eşitler. Bu kesit, Atmaca'nın hem fiziksel hem de duygusal anlamda dönüşüm yaşadığı ve olayların sonuca bağlandığı kesittir.

2.2. Anlatı Düzeyi

Bu bölümde, öykünün anlatı düzeyi genel olarak incelenecektir. Öyküde eyleyenler şeması iki şekilde oluşturulabilir. Atmaca'nın Ö, değirmencinin kızının N olduğunu varsayarsak eyleyenler örnekçesini şöyle oluşturabiliriz:

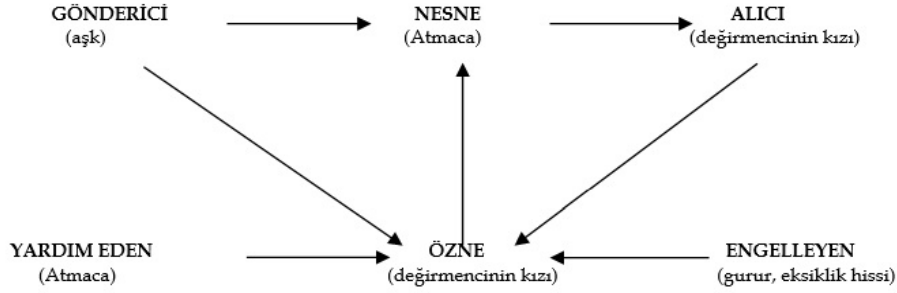
Şekil 1: Eyleyenler Örnekçesi I

Bu eyleyenler örneğine göre özne, değer nesnesine kavuşmak istegindedir. Özne ile nesne arasındaki ilişki isteyim eksenini oluşturur. Özneyi, nesneye yönlendiren duygu aşktır. Özneye, nesnesine kavuşma yolunda yardım edenler onun, değirmencinin kızına olan aşkı yüzünden düştüğü durumdan kurtulması için afsunlar yapan Çingene kadınlar ve öznenin nesnesine olan aşkını dinleyen çeribaşdır. Öznenin nesnesine kavuşmasını engelleyen ise kızın sakatlığı, sakatlığını gurur meselesi yapması ve kendini öznesi ile eşit görmemesidir. Yardım edenlerle engelleyenler arasındaki ilişki güç eksenini oluşturmaktadır. Başlangıç durumunda özne, değer nesnesini tanımamaktadır. Karşılaştıktan sonra birbirlerine aşık olurlar. Aşklarının karşılıklı olması, birbirlerinin değer nesnesi konumuna geçtiklerini gösterir.

Değirmencinin kızını özne olarak kabul ettiğimizde öykünün eyleyenler örneği şu şekilde oluşturabiliriz:

Şekil 2: Eyleyenler Örneği II

Bu eyleyenler örneğine göre Atmaca değer nesnesi konumuna geçer. Bu eyleyenler örneğinde de özneyi nesneye gönderen aşk duygusudur. Nesne, birbirlerine kavuşmaları noktasında özneyi ikna etmeye çalışmış ancak sonucu değiştirememiştir. Bu nedenle nesne, aynı zamanda, yardım eden işlevini de üstlenmiştir. Engelleyen ise öznenin gururu ve kendini eksik hissetmesidir. Bu durumda öykünün genelinde bir ayrışım sözcüğünün hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. Anlatı izlencesi

Sözleşme, edinç, edim ve yaptırım aşamalarından oluşan anlatı izlencesi, anlatının dönüşüm noktalarını göstermesi bakımından önemlidir. Sözleşme aşamasında, anlatı sözdiziminde belli dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak özne (Ö) ile gönderici (G) arasında bir sözleşme yapılır. Değirmen hikâyesinde Atmaca'nın (Ö), değirmencinin kızına (N) duyduğu aşk gönderici konumundadır. Ö aşkını içinde tutamaz ve N'ye açılmak durumunda kalır. Ancak N, Ö'ye aşık olmasına rağmen eşit olmadıklarını, kendisinin eksik olduğunu ve bir araya gelirlerse bu eksikliği sürekli hissedeceğini öne sürerek onu reddeder. Ö, değer nesnesinin eşitlik vurgusunu sadece biçim olarak değerlendirir. Bir akşam değirmende klarnet çalar ve kendisini değirmenin çarkları arasına bırakarak kolunun kopmasına neden olur. Ö, artık değer nesnesiyle biçimsel olarak eşitlenmiştir. Hikâyenin anlatı izlencesini şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 3: Anlatı İzlencesi

Sözleşme	Edinç	Edim	Yaptırım
Öznenin değer nesnesine duyduğu aşk ÖVN	Öznenin aşkını değer nesnesine itiraf etme isteği	Öznenin değer nesnesi tarafından reddedilmesi	Öznenin reddedilmesi sonunda değer nesnesi ile kendini biçimsel olarak eşitlemesi ÖVN

2.4. Söylem Düzeyi

Söylem düzeyi, anlatı düzeyinde ortaya çıkarmaya çalıştığımız eyleyenlerin betisel ve izleksel rollerinin, anlatıdaki figüratif karşıtlıkların belirlendiği düzeydir. Bu bölümde aynı zamanda anlatıda önemli görevleri olan göstergelerin anlam değerleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Özne ve nesne arasındaki ayrışım sözcüğünü ortaya çıkaran karşıtlıklara ulaşmak için betisel ve izleksel rolleri belirlemeye çalışacağız.

Atmaca öyküde “Bir kere heybetli delikanlıydı: Yağız derisi, yüzünde delice dökülen simsiyah saçları ve koyu gözleri... Sonra burnu... Uzun, sivri, ucu biraz aşağı kıvrık burnu... Bunun için biz ona Atmaca derdik... başı, geniş omuzlarının üstünde bir arapatınmıki gibi dik dururdu ve bir arapatı ondan daha çevik değildi... Bütün çergilerde onun cesareti, onun güzelliği, onun çalgısı söylenirdi. Başka Çingene'ler gibi çalmazdı o adaşım: Bir kere nota bilirdi. Şehir mektebini okumuş, bitirmişti; sonra içliydi... Sanırdın ki, klarneti çalarken, havayı ciğerlerinden değil, doğrudan doğruya yüreğinden veriyor... Hiçbir sevgilisi yoktu. Ne geçtiğimiz Türkmen köylerindeki al yanaklı güzeller, ne de ince dudaklı Çingene kızları onun bakışlarını bir andan fazla üzerlerinde alıkoyabilirlerdi.” şeklinde betimlenmiştir.

Öyküde öznenin ismi yerine takma adı verilir. Yapılan betimlemelerde fiziksel özellikleri nedeniyle ona Atmaca dediklerinden bahsedilir. Atmaca, yırtıcı ve alıcı bir kuştur. Ona, Atmaca adının verilme nedenlerinde biri öğrenim gömüş olmasına rağmen göçebe yaşamı seçerek özgür olmayı istemesidir. Kısa sürede yükseklerle çıkabilen atmacanın kısa kanatları onun gökyüzünde süzülmesini engeller. Renk körü olan atmacalar, sadece siyah ve beyaz renkleri görürler. Bu bağlamda Atmaca isminin seçilmesi önemli göstergelerden biridir. Öyküdeki Atmaca da kendisini seven onlarca kişi arasından sakat bir kızı seçmiştir. Ona olan aşkı Atmaca'yı mutluluğa ulaştıramamış yani Atmaca gökyüzünde süzulememiştir. Betisel düzeyde Atmaca, âşık olunan, peşinden koşulan, güzellikleriyle dikkat çekenlerin bile aşkına karşılık vermeyen biridir. Ancak öykünün izleksel boyutunda Atmaca, âşık olan, sevdiği kişinin peşinden koşan, reddedilen ve aslında güzelliği çok da ön planda olmayan sakat kıza tutulan çaresiz âşıktır.

Değirmencinin kızı ise hikâyede “Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi. Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı. Ama yüzü hep soluktu. Etrafındaki şeylere, kendisiyle alışverişi yokmuş gibi, dümdüz bir bakışı ve dudaklarının kenarından dökülüüyormuş gibi, isteksiz bir gülüşü vardı. Bu kızcağız sakattı adaşım, küçükken sağ kolunu değirmenin çarklarından birine kaptırmıştı. Şimdi onun yerinde salvarının beline iliştirilen boş bir yen sallanıyordu. Ve bu onu insanlardan ayırıyordu.” şeklinde betimlenmiştir.

Öykünün önemli bir diğer karakteri Atmaca'nın âşık olduğu ve uğruna bedenini eksiltmeyi göze aldığı değirmencinin kızıdır. Kızın adı öyküde geçmez. O, “değirmencinin kızı”dır. Kendi başına var olamaz. Sağ kolu yoktur, sakattır, eksiktir. Bu eksikliğini hayatı boyunca derinden hissetmiş, bulunması gereken ortamlara girememiş ve hep dışta kalmıştır. Onun sadece adı değil kendine ait özürce yaşadığı bir hayatı da yoktur. En büyük sosyalliği babasıyla birlikte değirmene gelmektir. Yaşadığı süre boyunca ne gördüyse değirmende görmüş, hayatının deneyimlerini orada yaşamıştır. Değirmencinin kızı, betisel düzeyde akranlarıyla kaynaşamayan, eksik, âşık olunmayan, itibar edilmeyen biridir. Ancak öykünün izleksel düzeyinde Atmaca gibi onun da rolü değişecek ve artık âşık olunan, itibar edileni eksikliği önemsenmeyen bir insana dönüşecektir.

Atmaca ve değirmencinin kızının öyküdeki betisel ve izleksel rollerini şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 4: İzleksel Roller

	Atmaca	Değirmencinin Kızı
Betisel Düzey	Reddeden, âşık olunan, yakışıklı	Kimsenin ilgilenmediği, sakat, âşık olunmayan
İzleksel Düzey	Âşık olan, reddedilen,	Âşık olunan, reddeden

2.4.1. Uzam ve Değirmen Göstergesi

Öyküdeki önemli göstergelerden biri de değirmendir. Değirmenin söylem başlığı olarak seçilmesi bu göstergeye yüklenen söylemsel işlevin yoğun olacağını habercisidir. Değirmenin sıradan bir yer ve sıradan bir mekân seçimi olmadığını birçok göstergesi vardır. Başlığın değirmen olarak seçilmesi, değirmenin uzun uzun ve hikâyenin farklı bölümlerinde farklı şekillerde betimlenmesi, değirmenin su değirmeni olarak belirlenmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Öykü, “Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı adaşım?” durum sözcüğüyle başlar. Değirmenin önemli olduğu bu durum sözcüğüyle hissettirilir. Değirmen, realist bir şekilde tasvir edilmiştir ve tasvir edilirken kullanılan sıfatlar olumsuzluk belirtir. Öykünün başında değirmen, “Görülecek şeydir o. Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı. Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçraya sıçraya dönen tozlu kayışlar. Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvaları, karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar... Ya o seslere ne dersin adaşım, her köşeden ayrı ayrı makamlarda çıkıp da kulağa hep birlikte kocaman bir dalga halinde dolan seslere? Yukarıdaki tahta oluştan inen sular, kavak ağaçlarında esen kış rüzgârı gibi uğuldar, taşların kâh yükselen, kâh alçalan ağlamaklı sesleri kayışların tokat gibi şaklayışına karışır. Ve mütemadiyen dönen tahtadan çarklar gıcırda, gıcırda...” şeklinde betimlenmiştir. Atmaca'nın değirmenin içinde klarnet çaldığı bölümde ise değirmenin betimlenme biçimi daha da sert ve ürkütücü bir hâl alır. “Dışarıda fırtına gittikçe artıyor ve rüzgâr ıslak kamçısını kerpiç duvarlarda gezdiriyordu. Yükselen sular tahta oluklardan taşıyor,

haykır haykır yerlere dökülüyordu. İçeride taşlar nihayetsiz bir coşkununla homurdanıyor; çılgın gibi dönen kayışlar saklıyor; birbirine geçen tahta çarkların dişleri ağlar gibi gıcırdayıyordu. Ve bunların hepsini bastıran deli bir ses kâh yalvarıyor, kâh hiddetle kıvrıyor, susacak gibi olduktan sonra tekrar yükseliyordu.”. Atmaca'nın ruh hâli ve az sonra olacaklar değirmenin betimlenmesini de etkilemiştir. Değirmen öyküde sadece mekân olarak seçilen bir yer değildir, işlevsel bir gösterge olarak seçilmiştir. Değirmen dünyadır ve tıpkı bir tahıl gibi insanı öğütür. Değirmen tahılı una çevirir, yani başka bir biçime dönüştürür. Tane tane olan tahıllar değirmende ezilir ve un olurlar. İnsanı da dünyada yaşadıkları ve dünyada geçirdiği zaman farklı bir biçime sokar. Yaşanan dönüşüm işlevsel olarak değerlendirilir ve bu dönüşümün yaşama katkıda bulunması sağlanırsa oradan olumlu bir sonuç çıkar. Aksi halde atmaca gibi kolunu kaybeden, olumlu sonuca ulaşamayan ve sadece eksildiğiyle kalan biri olunur.

Öyküde su değirmeninini seçilmesi zamansal bir göstergedir. Zaman akar, dünya döner. Dünya dönerken, tıpkı su değirmeninini çalışması gibi, insanlar da yaşamlarını devam ettirirler. Öyküde değirmen, değirmencinin kızını sakat bırakıp onun hayatını farklı bir yöne çevirmiştir. Sonunda da Atmaca için böyle bir dönüşümü gerçekleştirir. Atmaca, sağ kolunu değirmene kaptırması, sevdiği kızla kendini eşitlemiş ve farklı bir yöne doğru hayatını değiştirmiştir. Atmacanın bu hareketi bir anlamda diyet ödemektir.

2.5. Mantıksal- Anlamsal Düzey

Bu düzeyde, karşıtlıklardan hareketle öykünün derin düzeyine ulaşılmaya çalışılacaktır. Öyküde dikkat çeken ilk karşıtlık yerleşik ve göçebe karşıtlığıdır. Farklı figüratif karşıtlıklar aracılığıyla yerleşik-göçebe karşıtlığı sürekli hissettirilmiştir. Öyküde şehirli, köylü, esir kavramları Çingene ve özgürlük kavramlarıyla karşıtlık oluşturmuştur. Bu figüratif karşıtlıklarla ilk olarak şu şekilde karşılaşılır: “Siz sevebilirsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar; siz birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler. Siz sevebilirsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz. Bizler; Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingene'ler.”. Yerleşik hayat insanın kararlarını birçok değişkenle kısıtlayan, mekânın bağlayıcılığıyla özgürlüğünü elinden alan, çoğunlukla mecburiyetlerin ön planda olduğu bir hayattır. Oysa göçebe hayatı öyle değildir. İnsan bir mekâna bağlı değildir, kararlarını daha özgür alabilir. Doğayla iç içe olduğu için duyguları daha yoğundur. Kimsenin emri altında çalışmaz ve kimseye emir verdikleri bir iş yapmazlar. Bu nedenle sevginin de, aşkın da gerçeğini yaşayabilirler. Hayatlarında kendi kararları geçerlidir. Bu karşıtlık özne ve değer nesnesinin aşka bakışlarında da kendini hissettirir. Özne, göçebe yaşar ve değer nesnesi ile arasındaki biçimsel farklılığı önemsemez. Onun için ruh ve aşk önemlidir. Öyküde de özne bu durumu şöyle ifade eder: “Bana kolunun yerine kalbini veriyorsun, dedim, bir kalp bir koldan daha mı az değerlidir? ”.

Hikâyede yerleşik hayat yaşayan değer nesnesi için durum farklıdır. O, aşklarının imkânsızlığını biçimsel farklılıklarına bağlar ve ona göre sakat biri böyle bir aşkı hak etmez. Çünkü aralarında eşitlik yoktur. Özne, hikâyenin sonunda değer nesnesi ile kendini eşitlemeye çalışır. Sağ kolunu değirmenin çarkları arasına bırakır. Biçimsel olarak eşit olan iki insan vardır artık. Ancak mutlak ve biçimsel eşitlik aşkı getirmeyi. Özne ve değer nesnesi sağ kollarını değirmenin çarklarına kaptırarak sakat kalmış iki insan olmuşlardır. Öznenin bu edimiyle bir kavuşma gerçekleşmez. Özne, biçimsel eşitlik sağlamanın aşkı getirmeyeceğini bildiği hâlde değer nesnesine bir şeyler anlatmak ister. Aşk için gerekli olan mutlak eşitlik değil adalet ve birbirini tamamlamaktır.

Özne ve değer nesnesinin karşıtlıkları hikâyede başka karşıtlıkların da ortaya çıkmasını sağlar. Bu karşıtlıkları şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 5: Karşıtlıklar

Köylü	kt.	Çingene
Şehirli	kt.	Çingene
Esaret	kt.	Özgürlük
Hakikat	kt.	Hayal
Beden Eksikliği	kt.	İç zenginliği
Realizm	kt.	Romantizm

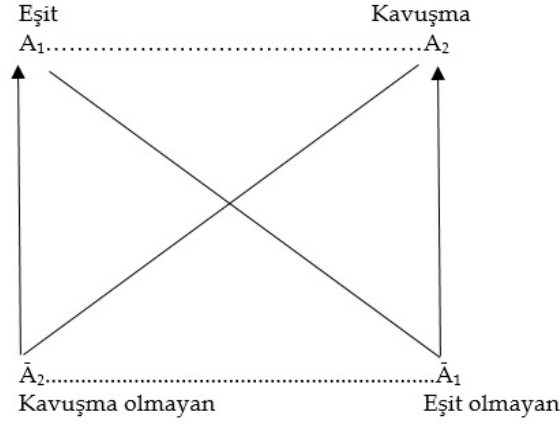

Yerleşik	kt.	Göçebe
----------	-----	--------

Özne anlatının başında, kimsenin aşkına karşılık vermeyen ancak konakladıkları köydeki değirmencinin kızına âşık olan biridir. Başlangıç durumunda, kavuşamama ihtimalini düşünmeyen özne değer nesnesine yani değirmencinin kızına açılır. Ancak nesne, özneye âşık olsa da onunla bir arada olmak

istememez. Çünkü nesne kolunun olmamasını bu aşkın önündeki en büyük engel olarak görür. Öykünün bu bölümünden sonra, özne biçimsel olarak eşit olmadığı değer nesnesi ile kendisini eşitlemek ister ve bir dönüşüm geçirir. Biçimsel olarak kendisini nesnesi ile eşitletler ancak bu eşitlik kavuşma anlamına gelmez. Öyküde öznenin izlediği yol, kavuşma isteği-biçimsel eşitsizlik-biçimsel eşitlik-kavuşmama olarak ifade edilebilir. Öyküde tespit edilen karşıtlıklar ve dönüşümler, mantıksal anlamsal düzeyde yani derin düzeyde göstergebilimsel dörtgenle ifade edilebilir:

Şekil 6: Göstergebilimsel Dörtgen

Özne değer nesnesi ile eşit değildir. Öykü $\bar{A}_1$ (eşit olmayan) noktasında başlar. Öznenin, $\bar{A}_2$ (kavuşma olmayan-ayrılık) düzleminden A₂ (kavuşma) düzlemine ulaşmak için bir dönüşüm geçirmesi gerekir. Özne, bu dönüşümü geçirmek için kendini eksiltmeyi göze alır. Ancak sonuç durumunda ayrışım sözcüğü devam eder. Çünkü özne değer nesnesi ile eşitlenmiş ancak bütünleşememiş yani A₂ (kavuşma) düzlemine geçememiştir.

3. SONUÇ

Sabahattin Ali'nin "Değirmen" adlı öyküsüne göstergebilimsel açıdan yaklaşılacak bu çalışmada Greimas'ın göstergebilim kuramının araçları kullanılmıştır. Öykü yüzeysel düzeyde anlatsal ve söylemsel, derin düzeyde ise mantıksal-anlamsal açıdan incelenmiştir.

Metni oluşturan göstergeleri, değirmen öyküsünün söylemi bağlamında yorumlayarak işlevsel ya da derin anlama ulaşmak mümkündür. Sözce öznesi, söylemin başlangıç ve bitiminde seslendiği 'adaş'a sevmenin ne olduğunu kendi yorumu ve kendi kurgusuyla anlatmakta; «sevgili bir vücutta bulunmayan bir şeyi kendisinde taşımaya tahammül etmeyerek onu koparıp atabilme»yi 'sevmek' olarak yorumlamaktadır. Bedensel düzeyde eşitlenerek sınıranan özne, ruhsal düzeyde sebep olduğu eşitsizlik yüzünden başarısız olmuş; 'sevmek', 'aşk' boyutunda karşılık bulamamıştır. Kültürel bağlamda dünyayı simgeleyen değirmen ile zamanı simgeleyen su, bu beden ruh karşıtlığına uygun bir uzam olarak seçilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali, Sabahattin (2017). *Kamyon*. (16. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dağlı, Ahmet (2012). Göstergebilimsel yöntemle bir efsane çözümlemesi: Ferhat ile Şirin. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 20, s. 13-30.
- Erkman Akerson, Fatma (2005). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Kıran, Ayşe. ve Kıran, Zeynel (2011). *Yazınsal okuma süreçleri*. (4. Basım). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Rifat, Mehmet (2011). *Homo semioticus ve genel göstergebilim sorunları*. (2. Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saussure, Ferdinand De (2001). *Genel dilbilim dersleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Uçan, Hilmi (2008). *Dilbilim, göstergebilim ve edebiyat eğitimi*. Ankara: Hece Yayınları.
- Uzdu Yıldız, Funda (2011). *Göstergebilim kiplikleri açısından anlatı kişilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.